

3

Sözlü Çeviri Çalışma Koşulları

İnsan belleğini fazla zorlaması ve ortalama zihinsel yükün çok üzerinde bir edinç gerektirmesi nedeniyle sözlü çevirinin yapıldığı ortamın uygun koşullarda olması çok önemlidir. Fiziksel koşulların uygunluğu ve yeterli teknolojik donanım kadar çalışma süresi, çevirmen ve işverenin karşılıklı sorumlulukları, meslekî etik kuralları v.b. üzerinde durulması gereken çalışma koşullarıdır.

3.1. Çalışma Ortamı

Sözlü çeviri çok karmaşık, insan belleğini çok zorlayıcı ve ortalama zihinsel yükün çok üzerinde bir edinç gerektirmektedir. Daha ileri- ki bölümlerde de görebileceğimiz gibi bazı kişilik özelliklerinin yanı sıra, çok iyi bir eğitim süreci, bu güçlüklerle baş etmeyi sağlayabilmektedir. Söz konusu insan olunca, çeviri sürecini etkileyen etkenler, günden güne, durumdan duruma değişebilmekte ve çevirmenin edincini olumsuz etkileyebilmektedir. Bunlara örnek

olarak; yorgunluk, dikkatin dağınık olması, bioritmin, sağlık ya da sağlıkla ilgisi olmayan nedenlerle ya da ruhsal iniş çıkışlarla, düşük olması gibi nedenleri sayabiliriz.

Çevirmen, çeviri sürecinin baskısının yanı sıra, zaten bu istenmedik etkilerle baş etmeye çalışırken, bulunduğu ortamın koşullarının rahat çalışabileceği biçimde olmaması, durumu tamamen kötüleştirmektedir. Yukarıda bahsedilen bilişsel ya da duyuşsal güçlüklerin hiçbiri olmasa ve çevirmen kendini mükemmel hissetse bile, çevirmenin iyi edinç ortaya koyabilmesi, çalışma koşullarının düzgünlüğüne bağlıdır. Ne yazık ki, ülkemizde şimdiye kadar konferans salonu olarak donatılmış salonlardaki kabinlerin birçoğu, hatta devletin çok prestijli kurumlarının salonlarındaki kabinler bile son derece bilinçsiz inşa edilmiş olduğundan, kullanıma elverişli değildir. Üstelik, sözlü çevirmenlik, toplum içinde henüz pek anlaşılammış bir meslek olduğu için çevirmenler, sürekli olarak çalışma koşullarına ilişkin sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Dişbudak (1991) da bu sorunları mizahî bir bakış açısıyla bize aktarmıştır.

Dişbudak'ın yansıttığı ve her biri bir kara mizah olan olayların benzerleri, bu meslek yaşamında hemen herkesin başına gelebilmektedir. Bu nedenle, mesleğin asıl yıpratıcı yanı, aşırı zihinsel yükten ziyade bu anlamsızlıklarla uğraşmaktır, diyebiliriz. Bu soruna çözüm getirmek amacıyla, hem dünyada hem ülkemizde çalışma koşullarına ilişkin standartlar getirilmiştir; yine de dernek şemsiyesi altında çalışan çevirmenler bile karşılaştıkları güçlüklerden yakınmaktadırlar (Bkz. Alemdar 2003: 86). Çalışma koşullarıyla ilgili çok çeşitli sorunlarla karşılaşılmaktadır; ancak, en çok karşılaşılanları şöyle sıralayabiliriz:

3.1.1. Kabin Sorunu

Andaş çeviri süreci öyle bir süreçtir ki, hem çevirmene büyük sorumluluklar yüklemekte hem de tüm zorluklarla sadece çevirmen karşı karşıya kalmaktadır. Bir konferansta kabin, kulaklık, mikrofon gibi dış etkenlerden yana bir sorunu olmamalıdır ki, çevirmen işine tam odaklanabilsin ve iyi bir edinç sergileyebilsin. Bir konferansta mikrofon bozulsa, konuşmacı konuşmasını durdurur; tüm izleyiciler durumun farkındadır; teknik aksaklık giderilir ve konuşmacı sözlerine devam eder. Oysa kabin içinde andaş çeviri yapan kişi için durum böyle değildir; onun yaşadığı aksaklıkları kimse fark etmez ve iyi bir edinç ortaya koyamamasının faturası da çevirmene çıkar ve hatta prestij ve iş kaybına bile neden olabilir. Kabin sorununun nelerden kaynaklandığına ve nasıl çözümlenmeye çalışıldığına bir göz atalım:

- *Kabin bilincinin olmayışı*

Toplantıyı düzenleyenler, çeviri kabininin işlev ve kullanımları konusunda bilgili olmayabilir. Bu nedenle, çevirmene kimi zaman mikrofon ve kulaklık bağlantısının yapıldığı kapalı bir oda ya da sekreter odası gösterilebilir ya da penceresi toplantı salonuna açılan bir koridor kenarına, eldeki malzemedен oluşturulmuş bir masa ve sandalyenin yeterli olacağını düşünebilmektedirler.

- *Kabinin çalışma koşullarının yetersizliği*

Hoş görünümlü toplantı salonlarında inşa edilmiş sabit kabinlerin birçoğu, gerek yerleşim planı açısından gerekse iç donanım açısından rahat çalışma olanağı sağlamadığı için kullanılamamakta, dışarıdan taşınabilir kabin kiralanan zorunda kalınmaktadır. Ayrıca, çoğu zaman düzenleme komitesine kabinin çalışma koşulları açısından uygun olmadığını anlatmak imkânsızdır. Örneğin, yu-

varlak oturum planlı bir toplantı salonunda kapının tam karşısında konuşmacı kürsüsü ve yanlamasına duran bir ekran yer almaktadır. Mimar, kabin için en uygun yer olarak kürsünün arkasını seçmiştir. Bu durumda çevirmenler konuşmacıların yüzünü ve ekranı görememektedirler. Kabinin konumu nedeniyle, ekran kullanılırken ışıklar kapatıldığında, kabin ışığı, izleyicileri rahatsız etmektedir.

Son on yıl içinde yapılmış çok güzel görünümlü ve modern donatılmış iki salondaki kabinlerin inşasındaki hata, bir başka örnek olarak verilebilir. Çevirmenin kabin içinde oturacağı yer, masa geniş olduğu için, hem camdan çok geride hem de salonun eğimine uygun olmayan biçimde yapılmış. Çevirmen, sandalyesine oturduğu zaman konuşmacıyı değil sadece tavanı görebilmekte; üstelik mikrofonun konulduğu masa uzantısı da ergonomik değil ve çevirmen için çok yüksekte kalan bir seviyeye yerleştirilmiş. Burada çeviri yapabilmek için, masanın üzerine yanlamasına oturması, masa genişliği fazla olduğu için bacaklarını masaya toplaması, burnunu da cama dayayıp aşağıyı görmeye çalışması gerekmektedir. Standartlara aykırı olmasına karşın organizasyonun aksamaması için çevirmen, çoğunlukla koşulları sorun etmeme olgunluğunu gösterir; ne var ki, izleyici, yetersiz bir edinç ortaya koyduğu takdirde, bunun çevirmenin yaşadığı durumdan kaynaklandığını bilmez, bilse bile çoğunlukla zihinsel yükün farkında olmadığı için çevirmenin ne derece etkilendiğini de takdir edemeyebilir. Çevirmenin büyük gayret göstererek iyi bir edinç ortaya koyması, durumun ciddiyetini ve yarattığı riski azaltmaz.

- *Kabinin elverişsiz yerde bulunması*

Salonun bulunmadığı ya da yukarıda anlatıldığı gibi kullanılamaz olduğu durumlarda, konferans düzenleme komitesi tarafından kabin kiralanması, iyi niyetli bir yaklaşımdır. Ancak, bilgisizlik, yine

çabaların yerine ulaşmasına engeldir. Böyle ortamlarda kimi zaman pet şişe bile toplantının çok önemli bir parçası iken, kabin, her nedense ortada görünmemesi, sütunların arkasına saklanması gereken, dekoru bozan bir şey olarak düşünülebilmektedir. Oysa kabinin konuşmacıyı, ekranı ve salonu en güzel görebileceği yere konulması, çevirinin sağlıklı yapılabilmesi için önkoşuldur. Unutmamak gerekir ki, toplantılarda görsel araç ve gereçler, aynı dilden dinleyiciler için bile anlamaya destek olması için kullanılmaktadır. Üstelik bu dinleyiciler, çoğunlukla kendi alanları olduğu için konuya vakıf durumdadır; oysa çevirmen, hem kendi alanı olmayan bir alanda anlatılanları anlamak durumundadır, hem de dinleyici gibi pasif olmadığı ve söylenenleri tam olarak kavrayabilmek zorunda olduğu için dinleyicilerden daha çok görsel desteğe gereksinimi vardır. Bir de buna çeviri sürecinin güçlüklerini eklersek, durumun ciddiyeti daha çok ortaya çıkar.

- *Taşınabilir kabinlerin standartlara uygun olmayışı*

Taşınabilir kabinlerin kendileri de standartlara uygun olmayabilir. Kimi kabin en ufak harekette çevirmenin üstüne devrilir; kiminin masa bölümü çok dardır, kâğıt bile sığmaz, dayanılırsa yıkılabilir. Kimi kabin hava dolaşımına imkân vermez; rahat ve yeterli oksijen alamayan bir beyin iyi çalışmaz. Oysa andaş çeviride çevirmenler, işlerini kabin içinde yapmaktadırlar; kabinin büyüklük, ergonomi, havalandırma, yerleşim, ses geçirgenliği, sağlamlık gibi özellikleri, onların işlerini iyi yapmaları için son derece önemlidir.

3.1.2. Cihaz sorunu

Kulaklık ve mikrofonun bilimsel araştırmalar sonucu saptanmış netlikte çalışıyor olması çok önemlidir. Sözlü çeviride en önemli etkenlerden birisi, ses kalitesidir. Kimi zaman ses ayarı olmayan

cihazlarla karşılaşılmakta, ses reji odasından ayarlanmaktadır. Oysa ses ayarı, kesinlikle çevirmen tarafından kumanda edilebilir olmalıdır.

Kulaklıklardaki cızırtı, çeviri sürecini doğrudan etkilediği için çevirmenin işini yapmasını imkânsızlaştırır. Birbirinden ayrı kulaklık ve mikrofon sistemi, çevirmenin hareket kabiliyetini sınırlar. Eski sistem olduğu için mikrofon sorun çıkarabilir; çok yaklaşılsa ses cızırtılı çıkar, uzaklaşınca zayıf çıkar, duyulmaz ve çevirmenin milimetrik hesaplarla kıpırdamadan durmasını zorunlu hale getirir. Ayrıca, kulaklık olarak walkman kulaklığı verildiği bile vakidir, bu durumda çeviri yapmak neredeyse imkânsızdır; çünkü böyle bir kulaklıkla sesin şiddeti ve netliğinin yetersiz olması yanında kulaklığın dışarıdan gelen sesleri engelleyememesi de sakinca yaratır.

Buna ek olarak, değişik ülkelerden ikinci dillerinde konuşma yapan konuşmacıların dili nasıl kullandıkları ve telaffuzlarının ne kadar değişik olabileceği bilinmektedir; hatta aynı kişi, değişik konuşmalarında sözcükleri farklı şekilde telaffuz edebilmektedir. Guibert'in belirttiğine göre, sesin grafik olarak temsillerini gösteren sonogramlar üzerinde yapılan çalışmalarda, sesbilimi ve dilin sözdizimsel ve sözlüksel özellikleriyle uğraşan uzmanların bile bu sonogramlardaki seslerin en fazla %75'ini tanıyabildikleri saptanmıştır. Bu da en uzman kulağın bile tüm sesleri tam olarak algılayamadığını ortaya koymaktadır (Akt. Gile 1995:163). Özellikle, konuşmacının sözcükleri tek tek telaffuz etmediği ve birbirine bağlayarak, ulama yaparak telaffuz ettiği durumlarda sesleri ayırtetmek çok güçleşmektedir. Bir de bu, andaş çeviri sırasında kulaklık aracılığı ile yapıldığında işin güçlük ve önem derecesi ortaya çıkmaktadır.

Aynı anda konuşma ve dinleme süreci, hatta daha doğrusu, aynı anda dinleme, konuşma ve çevirme süreci zihinsel yükü ağır olan bir süreçtir. Çevirmenin fiziksel koşullarının dinleyicilerin durumundan ayrı değerlendirilmesi ve ayrı özen gösterilmesi gerekir. Çevirmen, mikrofonla konuşma sırası alan kişilerin söylediklerinin farklı dilden dinleyenlerce anlaşılmasını sağlayan kişidir. Onun rahat çalışmaması, iletişim akışını olumsuz etkiler ve verilen diğer emekleri de boşa çıkarır.

Uluslararası Konferans Tercümanları Derneği, AIIC, sabit kabinler için ISO 4043:1998, Taşınabilir kabinler için ISO 2603:1998, elektrikli teknik cihazlar için de CEI 60914 standartlarına uyulmasını şart koşmuştur. Kulaklıklardan gelen ses şiddeti 125 Hz. ile 125,000 Hz. arasında olmalıdır (Bkz. www.aiic.net, Diriker 2005).

Çalışma koşulları kapsamına sadece kabin ve cihazlar girmez. Ortamı oluşturan ve ortamda rol alan düzenleme komitesinden, teknik personele, konuşmacılardan, kahve-çay servisi yapanlara kadar herkesin bilinçli olması gerekir. Düzenleme komitesi, çevirmenin görevini layıkıyla yapabilmesi için gerekli koşulları oluşturmalıdır. Kabin içinde, ya da ardıl çeviri yapılıyorsa çevirmenin durduğu yerde su bulundurulması gerekir; ayrıca çeviri kabininde bir masa lambasının olması çok önemlidir.

Çevirmenin toplantıdan önce kabin ve cihazların istenilen koşullarda olduğundan emin olması, hatta toplantı öncesi hazırlıkları kontrol etmesi gerekebilir. Teknik personel cihazların iyi çalışması konusunda titizlik göstermelidir; kabindeki cihazların ötesinde konuşmacıların kullandıkları cihazların da doğru kullanımı konusunda tetikte olmalıdır. Örneğin, soru cevap bölümüne geçildiğinde salondan soru soranların mikrofon kullanarak konuşmalarına özen göstermelidir.

Çevirmenler ise, konuşmacıların, mikrofonu daha özenli kullanmalarını hususunda oturum başkanına hatırlatmada bulunabilirler. Zira konuşmacılar, kendilerini konuşmaya kaptırıp ekrana bakmak için mikrofondan uzaklaştıklarında, çevirmenin kulaklığına ses gelmez. Ayrıca, panelist masasındaki mikrofonların açık olması, çevirmenin kulaklığında sesin yankılanmasına neden olur. Bunlar çeviriyi aksatır. En azından mikrofonsuz konuşan konuşmacıları salondaki katılımcılar görür ve çevirinin neden yapılamadığını anlayabilir; ama çevirmenin kulaklığına ses gelmediğini ya da yankılı geldiğini dinleyiciler bilemez; bu, çevirmeni çok zor durumda bırakır.

Bu noktada, böyle durumların, çevirmenlerin kabin içinde iki kişi olarak çalışma zorunluluklarına bir gerekçe daha oluşturduğuna dikkat çekmekte yarar vardır. Çeviri sürecinin zihinsel yükünün yanı sıra, çeviriyi yapan çevirmen, dış ya da iç etkenlerden dolayı herhangi bir güçlükle karşılaştığında, duruma müdahale edecek birinin yanında olması zorunludur. Buradaki durumda, örneğin, çeviri sürecini aksatmadan diğer çevirmen, ilgililere hemen uyarıda bulunabilir; tabii bu konularda sadece teknik görevliler değil, toplantıya başkanlık eden, konuşmacı ya da dinleyici olarak katılanların süreç konusunda bilgilenmeleri yararlı olur; çünkü çoğu kez yapılan uyarılar yeterince ciddiye alınmaz ve eğer bu aksaklıklar çeviri sürecine yansır, fatura da kesinlikle çevirmenlere çıkar.

3.2. Çalışma Süresi

Uluslararası standartlara göre, 1.5 saate kadar olan sözlü çevirilerde tek çevirmen rahat çalışabilmektedir; ancak, 1.5 saati geçen toplantılara iki çevirmen girmelidir. Sözlü çeviride 20-30 dakika sonra, ağır zihinsel yükten dolayı çevirmenin gücü azalmaya başlar, düşme bile daha sonra beyinde aşırı yorgunluğa neden olur.

Yaşamını konferans çevirmenliği ile geçiren birinin hemen her gün bu yüke maruz kalması, yaşamsal sınırlarını zorlar ve tahribat yapar. Taylor-Bouladon'un belirttiğine göre, konferanslarda konuşmacılar, dakikada 100 ile 250 sözcük hızla konuşmaktadırlar; 3 saatlik bir oturumda bu, 40 000 sözcük anlamına gelmektedir ve bu sözcük sayısı 150 sayfaya eşittir (2001:48). Bu nedenle düzenleme komitesinin, akit yaptığı çevirmenlere, yarı fiyatına gelmesi için tek çevirmen olarak çalışma konusunda baskı yapmaması gerekir.

Bunun yanı sıra, özellikle tıp konferanslarında ilaç firmaları, uydu konferans yapmaktadırlar. Uydu konferans, firmanın kendi ürünü tanıtmak amacıyla asıl konferans akışı dışında, örneğin öğle yemeği sırasında gerçekleştirdiği konferanstır ve bunun için genellikle yurt dışından bir konuşmacı getirilmiştir. Düzenleme komitesi, çevirmenden öğle saatinde bu konuşmayı da çevirmesini isteyebilir. Bu, durum, çevirmenin yemek ve dinlenme saatinden çalışıyorsa ve ücreti ayrıca ödenmiyorsa, kabul edilemeyecek bir durumdur. Gerek Türkiye Konferans Tercümanları Derneği'nin gerekse ilgili uluslararası kuruluşların bu konulardaki tutumları nettir. AIIC çevirmenleri arasında çeviri sırasında rahat çalışma ortamı sağlanmadığında, konuşmacı ya da teknik cihazlardan dolayı bir sorun çıktığında çevirmenler, mikrofonlarını kapama hakkına sahiptirler. Gile de bu konuya değinerek, kötü çeviri yapmaktansa, koşullar iyileştirilene kadar çevirenin mikrofonu kapatmasının daha uygun olacağını belirtmiştir (1995:201).

Sözlü çeviride de verim isteniyorsa, çevirmenin zihinsel ve fiziksel olarak dinlenmesine olanak vermek gerekir. Aynı zaman diliminde sözlü çevirmenin çalışma miktarı, yazılı çeviri yapan çevirmenden 10 kat daha fazla ve 30 kere daha hızlıdır. Bu nedenle

konuşmacının konuşma hızını ayarlaması beklenir. Aksi takdirde sadece çevirmen değil dinleyiciler de konuşmayı rahat izleyemezler. Normal koşullarda 40 satırdan oluşan bir sayfanın sunumu 3 dakika sürmektedir ve aynı dilden izleyen katılımcılar için bile konuşmaların bazıları rahat izlemekten uzaktır. Bu konuda konuşmacının çevirmenle işbirliği yapması çok yararlı olur. Çevirmen deneyimi ile konuşmanın çok daha uygun biçimde sunulması için önerilerde bulunabilir (Seleskovitch 1968:221).

3.3. Türkiye Konferans Tercümanları Derneği'nin Kuralları

Türkiye'de sözlü çevirmenleri şemsiyesi etrafında toplamak üzere kurulan Türkiye Konferans Tercümanları Derneği (TKTD), Uluslararası Konferans Tercümanları Derneği (AIIC)'in Türkiye'yi bölge merkezi olarak saptamasıyla daha önemli bir işlev kazanmıştır. Bu dernek, çevirmenlerin ve işverenlerin görev ve sorumluluklarını belirler, meslekî ve etik yeterlik kurallarını tanımlar, çevirmenlerin çalışma şartlarını düzenler ve haklarını korur. TKTD tarafından belirlenmiş çalışma koşulları, aşağıda aynen sunulmuştur (<http://www.tktd.org>):

1.Konferans tercümanları ancak yeterli bilgi donanımına sahip oldukları konularda görev kabul ederler.

2.Konferans tercümanları mesleki gizlilik ilkesine tabidir, tercüman kimliği ile sahip oldukları bilgi, belge vb'yi işverenin rızası olmadan üçüncü şahıslara aktarmazlar. Meslek sırrı işverenle yapılan sözleşmenin süresiyle kısıtlı olmayıp sözleşmenin sona ermesi ve feshinden sonra da tercümanları bağlar.

3.TKTD üyeleri, TKTD/AIIC çalışma koşullarına uymayan ve mesleki referansı bulunmayan kişilerle birlikte çalışamaz.

4.Konferans tercümanları icra edecekleri tercüme görevine ilişkin olarak konferans sahibi veya aracı kuruluş ile ücretlerini ve TKTD'nin temel

metinlerinde belirlenen çalışma koşullarını esas alan bir sözleşme akdederler.

5.Konferans tercümanları her şartta duyduklarını tercüme ederler. Kasıtlı olarak yanlış ya da eksik/fazla tercümeyle zorlanmaları halinde, kendileri için hiçbir müeyyide doğurmaksızın, çalışmayı reddederler.

6.Konferans tercümanları çok istisnai durumlar dışında (örneğin kısa basın toplantıları) hiçbir şekilde tek başlarına çalışamaz ve çalışmaya zorlanamazlar (istisnai durumlarda da bu süre asla 1 saati geçemez). En az iki tercümandan oluşan tercüman ekiplerinin (fısıltı yöntemiyle yapılan çeviriler dâhil) günlük çalışma süresi 2 x 3 saati aşamaz. Tercümanların öğle yemeği arası en az bir saattir. Toplam çalışma süresi 6 saati aşan toplantılarda ekipler üçüncü bir tercüman ya da ikinci bir tercüme ekibiyle takviye edilir. Türkçe dâhil her çeviri dili için ayrı kabin açılır.

Konferans tercümanlarının ardıl çeviride görev almaları halinde tek kişilik çalışma süresi kesintisiz 1 saati, toplamda ise günde 2 saati aşamaz; eşlik ve protokol görevleri bu kuralın dışındadır.

7.Konferans tercümanlarının görevi sözlü çeviri yapmaktır. Tercümanlar hiçbir şekilde, yazılı çeviri de dâhil olmak üzere, sözleşmede öngörülmeyen bir görevi üstlenmeye zorlanamazlar.

8.Aynı iş için aynı işveren tarafından istihdam edilen tercümanlar aynı ücreti alır.

9.Uluslararası sözleşmeler ve Telif Hakları Yasası gereği, toplantı sırasında yapılan tercümelerin her türlü ses ve/veya görüntü kayıtları, bu kayıtların radyo, televizyon ya da herhangi bir iletişim mecrası kullanılarak yayımlanması, tercümanların iznine ve ayrı bir telif ücretine tabidir. Bu kuralın istisnası, işverenin bir yayın kuruluşu olması ya da söz konusu toplantının doğrudan basını bilgilendirme amaçlı olmasıdır. Bu durumda dahi çeviri sırasında konferans tercümanlarının çalışma mekânı olan kabinlere kayıt amaçlı olarak girilmez ve/veya mikrofon, kayıt cihazı vb. konulmaz.

10.Konferans sahibi, tebliğ metinleri, program, vs. gibi her türlü belgeyi, konferans tercümanlarına, gerekli teknik ve terminolojik hazırlıklarını yapabilmelerine imkân verecek makul bir sürede iletir. Teknik ve siyasi

yönden hassas konularda, tercümanlar veya konferans sahibi gerekli gördüğünde, tercümanlara önceden brifing verilmesi talebinde bulunulabilir.

11.Konferans tercümanları metni kendisine önceden verilmeyen veya seyrettirilmeyen ses ve görüntü kayıtlarını çevirmeye zorlanamaz. Her halükarda bu tür görsel malzemenin çevirisinin yapılabilmesi için konuşma sesinin kabine direkt olarak verilmesi gerekmektedir.

12.Simültane tercüme esnasında kullanılacak kabin ve teknik donanım Türk ve ISO Standardı TS ISO 2603 ve 4043 (*) standartlarına uygun olmalı, her dil ayrı kanaldan çıkmalı; kabin, konuşmacının, kürsünün ve perdeye yansıtılan görsel malzemenin tercümanlar tarafından rahatlıkla görülebileceği uzaklıkta ve konumda kurulmalıdır. Tercümanlar kabinlerin ve donanımın konumu ya da koşullarının uygun olmadığı hallerde, gerekli teknik ve görüntüyü destekleyici düzenlemeler yapılmadığı takdirde çalışmaya zorlanamazlar.

13.Konferans tercümanlarının ikamet ettiği şehrin dışına ulaşımı (havalimanı transferleri dâhil), yemek ve konaklama giderleri işveren tarafından karşılanır, aksi takdirde işveren bu giderler için tercümanlara günlük harcırah öder. Ulaşım havayoluyla, bu mümkün olmadığında ise mevcut en direkt vasıtayla yapılır. Konaklama konferansın düzenlendiği otelde, konferansın otel dışı bir mekânda düzenlenmesi halinde ise, katılımcılarla aynı veya eşdeğer bir otelde, tek kişilik odada olmalıdır.

14.Konferans tercümanlarının ikamet ettiği şehrin dışında yapılan toplantılarda, ulaşımın toplantının başladığı günden bir gün önce mesai saatleri (09:00-18:00) içinde yapılmasının gerektiği hallerde, dönüşte ise tercümanların toplantının son günü saat 24:00'ten sonra ikamet ettiği şehre varmaları halinde yol günü tazminatı tahakkuk ettirilir. Konferans tercümanları kıtalar arası yolculuklarda, özellikle fiziksel ve zihinsel yetenekleri üzerinde olumsuz etki yapabilecek büyük saat farkının bulunduğu durumlarda, yol günleri dışında ayrıca ücretli dinlenme günü talebinde de bulunabilir. İkamet edilen şehrin dışındaki işlerde de tercümanların, çalışma günleri arasında çalışılmayan beher gün için gün kaybı tazminatı ve günlük harcırah talep etme hakları vardır.

15.Konferans tercümanlarıyla sözleşme yapan tüm aracı kuruluşlar, tercüme hizmetinin daha nitelikli düzeyde sağlanabilmesi için tercümanları toplantıyı düzenleyen kişi veya kuruluşlarla doğrudan temasa geçirmekle yükümlüdür.

16.Mücbir sebepler dışında, toplantı sahibinin sözleşmeyi tek taraflı olarak feshetmesi halinde tercümanlar tazminat talep etme hakkına sahiptir. Tercümanın mücbir sebeplerden toplantıya katılamaması halinde ise durum toplantı sahibini zor durumda bırakmayacak makul bir süre içinde bildirilmeli ve kendisiyle aynı koşullarda çalışacak, aynı niteliklere sahip diğer bir konferans tercümanı önerilmelidir.

(*)TS EN ISO 140-4: 2006, Akustik – Yapılarda ve yapı elemanlarında ses yalıtımının ölçülmesi – Bölüm 4: Odalar arasında hava ile yayılan sesin yalıtımına ait alan ölçmeleri.

TS EN ISO 3382: 2004, Akustik – Odaların çınlama sürelerinin diğer akustik parametrelerle ilgili olarak ölçülmesi.

CEI 60914: 1998, Konferans altyapısı – Elektro akustik şartlar

TS EN ISO 717-1: 2006, Akustik – Yapılarda ve yapı elemanlarında ses yalıtımının değerlendirilmesi – Bölüm 1: Hava ile yayılan sesin yalıtımı.

TS ISO 4043: 2007, Eşzamanlı (simültane) tercüme için taşınabilir kabinler – Genel Özellikler ve Donanım.

TS EN ISO 11654: 2002, Akustik- Binalarda Kullanılan Ses Absorplayıcıları – Ses Absorpsiyonunun Derecelendirilmesi.

3.4. Çalışma Koşullarının Düzenlenmesine İlişkin Bazı Gereçekler

Çalışma koşulları, sadece çevirmenin işini iyi ve insanca koşullarda yapmasını sağlamaz, aynı zamanda çevresel olumsuzlukları en alt düzeye indirerek en iyi biçimde yapmasını da sağlar; bundan en fazla yararlanacak olan taraf, aslında hizmeti alandır. Düzenleme komitesi, teknik ekip, konuşmacılar ve çeviri sürecine dolaylı ya da doğrudan etkisi olabilecek tüm kişiler çevirmene ne kadar yar-

dımcı olabilirlerse, o kadar daha iyi hizmet alabilirler. Bu her işte böyledir gerçi ancak sözlü çeviri sırasında, unutulmamalıdır ki, önceden saptanamayan çok fazla etken çevirmenin edincini etkiler. Örneğin, andaş çeviride en büyük güçlük, anında oluş (immediacy), aynı anda oluş (simultaneity) ve kısa süreli bellekteki yığılma (incrementality) etkenlerinden ortaya çıkar. Çevirmen anında zihinsel süreçlerinde gerçekleştirdiği edimlerde aldığı uyarıcılara, beklentilere uygun ve doğru biçimde yanıtta bulunmak ve yine anında zihinsel kararlar vermek durumundadır. Bunları yaparken aynı anda devreye giren birçok etken, çeviri edimini zorlaştırır. Bu etkenler genel olarak üç merkezlidir: Birincisi, çevirmenin kendi içinde gerçekleştirdiği bilişsel, duyuşsal ve devinsel işlemlerin aynı anda oluş durumu; ikincisi, konuşmacıdan ve çeviriye etkisi olan görsel uyarıcılardan kaynaklanan ve çevirmenin görsel ve işitsel algılarına ulaşan uyarıcıların kendi içindeki anında oluş durumu; üçüncüsü ise, bu iki sürecin birbiriyle aynı anda oluş durumu. Yani, konuşmacı, konuşmasını yaparken, kullandığı mimik ve jestler, slayt ya da tepegözden yaptığı yansılarla aynı anda ortaya koyduğu edimler, hatta söylediklerinin anlamını etkileyecek çevresel etkilenmelerinin yanı sıra o anda çeviri yapmakta olan çevirmenin hem kendine ilişkin hem de çeviriye ilişkin içsel zihinsel süreçleri ve toplantı salonu ve kabin gibi iki farklı mekânda yer alan bu iki süreci bir araya getiren çeviri süreci, hep anlık zaman dilimlerini paylaşır ve çoğu zamanda aynı anda gerçekleşir. Zaten bu nedendir ki "simultaneous interpreting" terimi karşılığı olarak "andaş çeviri" terimini kullanmaktayız.

Bu zihinsel süreçler dışarıdan gözlenemediği için çoğunlukla sözlü çevirmen olmayan hiçbir kimse, hatta yazılı çeviri yapan çevirmenler bile, bu sürecin ne kadar zorlu bir süreç olduğunu tam olarak anlayamazlar. Bu nedenle, sözlü çeviri için öngörülen çalışma

koşulları, çeviri mekânı ile ilgili fiziksel çevre ve çevirmenle kurulacak işbirliği, diğer bütün mesleklerde olduğundan çok daha kritik bir anlam ifade etmektedir. Örneğin, konferans salonunu görebilecek kadar yükseltebileceğiniz ve bu yükseltiden dolayı ortaya çıkan oturma rahatsızlığını gidermek üzere kolları olan bir sandalye tercihinizi iletmişinizde, konferansın ses düzenini sağlayan teknik eleman, "ne var yani, ben de tüm gün şu sandalyenin üstündeyim" ya da kabine bir şişe su istediğinizde bir görevli "valla biz de hem aç hem susuz koşuşturup duruyoruz" diyebilmektedir. Zamanında bitmeyen bir oturum, çevirmenin zihnini dinlendirme süresinden çalmaktadır; oturum başkanının bu konuda duyarlı olması gerekir. Ayrıca, bu süreyi çevirmen, çay/kahve sırasında bekleyerek harcayamaz, bu süreyi dinlenme, gereksinimlerini karşılama ve bir sonraki oturuma hazırlanmak durumundadır. Çay/kahve servisi yapan görevlilerin bunu göz önüne alarak çevirmeni sıraya sokma davranışlarına girmemesi, onlara yardımcı olması gerekir. Kimi zaman kabinde çeviri yapıldığının farkında bile olmayan bir oturum başkanının, yabancı konuşmacının sözlerini kendi çevirmeye yeltendiği, kimi zaman da panel masasındaki konuşmacılara kulaklık almaları gerektiğini hatırlatmadığı için karışıklıklar ve iletişim kopuklukları meydana gelmektedir. Bu örnekler, tek başına bir kitap olacak kadar arttırılabilir (bkz. Dişbudak 1991). Çoğunlukla da herhangi boyutta olabilecek aksaklıklar çeviri sürecini olumsuz etkilemekte, faturası da çeviriye ve çevirmene kesilmektedir.

Burada çözüm, çeviri ortamında doğrudan ve dolaylı olarak yer alan herkesin, çeviri sürecinin zorluklarından ve gerekliliklerinden haberdar edilmesi ve farkındalığın arttırılmasından geçer. Bu alanda yetişmekte olan gençlerin geleceklerine böyle görevler düşmektedir. Çevirmenin zihinsel süreçlerini en iyi biçimde işe

koşabilmesi ve en iyi hizmeti yapabilmesi için dışarıdaki etkili tüm etkenler kontrol altına alınmalıdır. Bunun için toplumsal bir bilinçlenme ve bilinçlendirme gerekir. Başkasını bilinçlendirme bir yere kadar işe yarayabilir ama üstüne düşeni en iyi şekilde yapmak isteyen bir çevirmen, eğer en üst düzeyde gerçekleştirmek istediği sorumluluklarını, ancak haklarını iyi bilip koruyabildiği oranda yerine getirebileceğini bilirse, ortamını daha iyi oluşturma girişimlerinde de daha etkin olabilir.

3.5. Sözlü Çeviride Dil Sınıflaması

Sözlü çevirinin temel koşulu, anadili ve en az bir yabancı dili çok iyi bilmek ve kullanabilmektir. Önceleri bir dil çifti bilmek yeterli iken, günümüzde bu sayı artmıştır. Artık ülkemizde en az iki yabancı dil şart koşılmaya başlanmakta; hatta bu alandaki tüm eğitim kurumlarında en az iki yabancı dili çok iyi seviyede bilen öğrenci yetiştirebilmek için eğitim programlarında değişiklikler yapma eğilimi güçlenmektedir, Yurt dışında bir çevirmenin sadece bir dil çifti ile yetinmesi, yani sadece anadili ile bir yabancı dil arasında çeviri yapması, onun iş olanaklarını azaltır. Avrupa'da serbest dolaşım hakkı ile insanların bir ülkeden diğer bir ülkeye geçişlerinin kolaylaşması sonucu birden fazla yabancı dili çok rahatlıkla öğrenenlerin sayısı, gün geçtikçe artmaktadır. Bu durum, elbette konferans ortamına da yansımaktadır. Yurdumuzda da artık konferanslarda iki yabancı dil ve Türkçe arasında çeviri yapabilecek çevirmenlere gerek duyulmaya başlanmıştır.

Uluslararası Konferans Çevirmenleri Derneği (AIIC), çevirmenin, anadili dâhil, bildiği dillere vakıf olma derecesini gösteren dil sınıflamasını şu şekilde yapmıştır (Bkz. www.aiic.net).

• *A dili*

A dili, çevirmenin anadilidir. Sözlü çevirmen, profesyonel ölçütler çerçevesinde, birden fazla yabancı dile sahipse, çevirisini, bildiği tüm dillerden A diline gerçekleştirir. Çevirmenin en iyi kullandığı dil, anadilidir. Ancak, çevirmenin anadiline eş ölçüde etkinlikle kullandığı başka dili varsa, o da A dili sayılır; iki kültürde birden yetişenlerin sahip olduğu iki anadil gibi.

• *B dili*

Anadil dışındaki aktif dildir. Çevirmenin anadili dışında, mükemmel derecede, etkin olarak kullandığı dildir; ilke olarak çeviri, B dilinden A diline yapılır; ancak, uygulamada sadece anadile çeviri ilkesi, birçok zaman işlememektedir. Avrupa Parlamentosu gibi andaş çeviri düzeni yerleşik olan kuruluşlarda bu ilke korunabilir; ama çoğu zaman, çokdilli ortamların olmadığı ülkeler için durum farklıdır; sadece anadile çeviri ilkesi işlemez; onlar hem A hem B dillerinden çeviri yaparlar, hatta B dilleri de çoğunlukla C dili düzeyindedir. Taylor-Bouladon'un (2001:70) belirttiği gibi, bazı çevirmenler sadece ardıl çeviri yaparken; bazıları da konuya çok hakim oldukları konferanslarda B dillerine çeviri yaparlar. Konferans, çevirmenin iyi bildiği bir konuda olduğu durumda bile düzenleme komitesi, genellikle çevirmene, B diline çeviri yapmak isteyip istemediğini önceden sorar. Fransızca'da, çevirmenin anadili olmayan dile çeviri yapma işine "retour" denilmektedir.

• *C dili*

Çevirmenin pasif dili ya da dilleridir. Bu dil ya da diller, çevirmenin mükemmel derecede anlayabildiği, ancak diğer iki dil kadar

kullanamadığı dil ya da dillerdir. Çeviri hiçbir zaman C diline yapılmaz; daima C dilinden B diline ya da A diline yapılır.

- *Aktif dil/Pasif dil*

Bu noktada bir de aktif dil ve pasif dil kavramlarına açıklık getirmek gerekiyor. Çevirmen, profesyonel anlamda, yukarıdaki dil sınıflaması çerçevesinde, çevirisini hangi dile ya da dillere yapıyorsa, o dil ya da diller aktif dildir; bu durumda aktif dil, erek dildir denilebilir. Pasif dil ise, kaynak dildir. Kısacası, aktif dil çevirmenin konuştuğu; pasif dil ise, dinlediği dildir. Bir konferansta konuşmacıların konuşmalarını yaptıkları dil sayısı kadar pasif dil olabilir, bu da, pasif dil sayısının kimi konferanslarda aktif dil sayısından fazla olabileceği anlamına gelir. Eğer çeviri Fransızca, Arapça ve Almancadan İngilizceye çevriliyorsa, burada İngilizce aktif dil; Fransızca, Arapça ve Almanca da pasif dillerdir. Bunun tersi olarak, eğer çeviri İngilizceden Fransızca, Arapça ve Almanca dillerine yapılıyorsa, o zaman konferansta bir pasif dil ve üç aktif dil vardır (Bkz. www.aiic.net).

3.6. Avrupa Birliği Dil Politikası

Yukarıda sözü edilen sadece anadile çeviri, uluslararası standartlar çerçevesinde işleyen durumdur. Ülkemiz koşullarında bu dil sınıflamasının gözetilebileceği çok az insan vardır, dolayısıyla bizde kısmen uygulanmaktadır. Görüldüğü gibi, sözlü çevirmen olmanın ilk şartı, çok iyi dil becerilerine sahip olmaktır; sözlü çevirmenin anadili de çok ileri düzeyde olmalıdır. Bu durum, çevirmenlik eğitiminin başlangıcını üniversite kapılarından çok daha öncelere, hatta küçük yaşlara çekmektedir. Zaten küreselleşme ile ortaya çıkan yeni dünya düzeninde mal ve hizmet alışverişi, insanların

serbest dolaşımı, kurulan çokuluslu şirketler, yeni dil politikalarının oluşturulmasını da gerekli kılmaktadır.

Nitekim, Avrupa Komisyonu, 2001 yılından bu yana yeni dünya düzenine yönelik dil politikaları geliştirmektedir ve dil pasaportu (europass) kullanımını başlatmıştır. Çevirimiçi olarak <https://europass.cedefop.europa.eu/tr/documents/european-skills-passport/language-passport> adresinden oluşturulabilen dil pasaportu, kişinin bildiği Avrupa dillerini, bu dillerin düzeylerini ve dildeki yeterlilik düzeylerini gösteren bir belgedir ve Avrupa'da serbest dolaşım hakkı ve iş izni alabilmek için kullanılmaktadır. Ayrıca, öğrencinin bir dil dosyası olmakta ve yabancı dil öğrenim sırasında yaptığı her şey buraya kaydedilmektedir. Dil öğrenim geçmişi, kişinin yabancı dil öğrenme sürecinde yer alan gelişim evrelerini, dil öğrenme amaçlarını ve okuduğu yabancı gazeteden kitaba, yaptığı tüm çalışmaları, izlediği yabancı TV kanallarını da kapsayan tüm deneyimlerini içerir (bkz. Demirel 2003:20).

3.7. Çeviri Kabininin "Bayrak" İşlevi

Yukarıda anlatılanlar ışığında her ülkenin kendi dilinin konferanslarda yer alması konusundaki ısrarlarına dikkat çekerek şunları ekleyebiliriz: Andaş çevirinin toplantı yaşamına girişi ve zamanla kabullenilişi ile birlikte ülkeler, bu toplantılarda kendi dillerinde temsil edilme olanağı buldular. Bir ülkenin dili, o ülkenin varlığının göstergesidir. Böyle uluslararası toplantılara ülkeler, toplantının yapıldığı alanda kendi menfaatlerini gözetmek üzere katılırlar ve kendi kimlikleriyle çıkıp kürsüde bir görüşe lehte ya da aleyhte fikir beyan etmek ya da yeni bir fikirle varlık göstermek durumundadırlar. Bir ülkenin diğer ülkelerle aynı konumda olması, sunulan olanaklardan tüm diğer ülkeler gibi yararlanabiliyor olması, varlığını gösterebilmesi için çok önemlidir. Bu çerçevede, bir

ülkenin kendi millî varlığını ortaya koyan ve onu diğerlerinden ayırdeden tek araç, o ülkenin dilidir.

Toplantıya katılmış bir kişi için çeviri kabinlerinin önünden geçerken, katılımcı tüm ülkelerin isimlerinin yazılı olmasına karşın bir ülkenin isminin göze takılmayışı, bir anlamda o ortamda var olmayışı anlamına gelir. Katılımcıların, kendilerine uygun dili seçebildikleri kulaklık alıcısının kanallarında dolaşırken kulaklarına çalınan ya da önlerindeki düğmelerde yazılı olan diller, bilinçaltlarına da yerleşmektedir. Bir ülkenin dilinin alıcı kanallarından duyulması, orada bayrağının dalgalanmasına yakın bir varlık gösterimidir.

Birinci bölümdeki gelişim sürecinde görüldüğü üzere her yeni adıma bir gereksinim neden olmuştur. Sonuçta varılan uygulamanın da böyle gereksinimlere dayanan gerekçeleri vardır. Hem ardıl çevirinin hem de andaş çevirinin nasıl aşama aşama bugüne geldiği ve ülkelerin bu platformlarda kendi varlıklarını nasıl gözettikleri ve dillerini toplantı dili olarak kabul ettirdikleri açıkça görülmektedir.

Ülkemizde kalkınma hamleleri içinde bilim ve teknoloji alanında batı uygarlığı düzeyini yakalama hedefimiz ve bu çerçevede yabancı dile verdiğimiz önem, gelişmişlik düzeyimize, sadece bilim ve teknoloji alanında katkıda bulunmakla kalmayıp, farklı kültürleri ve düşünüş biçimlerini birinci elden anlama olanağı da vermiştir. Uluslararası toplantılarda ülkemizi, özellikle yabancı dili çok iyi bilen kişilerin temsil etmesi, olan biteni birinci elden takip edebilmesi açısından ve kendini en iyi biçimde ifade edebilmesi açısından çok önemlidir. Zaten düşünülecek olursa, özellikle Avrupa ülkelerinin birbirine çok yakın ilişkiler içinde olabilmeleri, insanların bir ülkeden diğerine kolaylıkla geçebiliyor olması, buna ek olarak, özellikle Fransızca ve İspanyolcanın yanı sıra İngilizcenin de dünya üzerindeki yaygın kullanımını nedeniyle bu ülkelerden

gelen delegelerin çoğu, en az bir yabancı dili çok iyi konuşmaktadır. Bir Fransız, büyük olasılıkla, Almanca ya da İngilizce de biliyordur. Ama yine de her birinin o ortamlardaki çeviri kabinleri içinde kendi çevirmenleri vardır ve kabinin üzerinde ülkesinin ismi bayrak edasıyla kendini göstermektedir.

Bunun yanı sıra çevirmenler, toplantılardaki iletişimin belkemiğini oluştururlar. Yapacakları hata, bir ülkenin geleceğini etkileyebilir. Ayrıca, ortaya koydukları edinç düzeyi, zihinsel yük bakımından sağlık problemi çıkaracak boyuttadır. Bir çevirmenin yetişmesi, herhangi bir disiplinde bir insanın yetişmesinden daha zor bir şeydir ve ülkelerin kaderini belirleyen toplantılarda varlıkları, birçok açıdan çok önemlidir. Çevirmene ödenen ücret, tasarruf kapsamında düşünülecek bir şey değildir. Uluslararası toplantılarda Türkçe, kesinlikle diğer dillerle eşit konumda olmalı, delegelerimiz yabancı dili iyi bilsin bilmesin, Türkçe çeviri kabini, bir bayrak gibi diğer kabinlerin yanında yerini almalıdır.

Bu bölümde sözlü çeviride çalışma koşulları açısından ne gibi sorunlarla karşılaşıldığına ve ilgili meslek örgütünün bu konudaki kurallarına, bazı standartlara, Avrupa dil politikası ve çeviri kabininin uluslararası alandaki siyasi işlevine değindik. Bir sonraki bölümde sözlü çevirmenin sahip olması gereken nitelikleri göreceğiz.

